

Ціннісні орієнтації сучасних підлітків

Анотація. У статті охарактеризовано поняття ціннісних орієнтацій, систематизовано основні чинники їх формування; аналіз теоретичних засад проблеми ціннісних орієнтацій став основою для обґрунтування психологічної структури ціннісної орієнтації. Визначено, психологічні особливості формування цінностей; які ціннісні орієнтації переважають у сучасних підлітків: здоров'я, наявність хороших і вірних друзів, активна, діяльна життя, щасливе сімейне життя. Виявлено, що реалізація потенціалу особистості відбувається тільки з опорою на ціннісні орієнтації. Представлено гендерний аспект цінностей. Запропоновано шляхи ефективного формування ціннісних орієнтацій в підлітковому віці в різних соціальних ситуаціях: сім'я, школа, однолітки, вчителі, ЗМІ.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, цінності, особистість, підлітки, гендерний аспект.

А. Засецкая. Ценностные ориентации современных подростков

Аннотация. В статье охарактеризовано понятие ценностных ориентаций, систематизировано основные факторы их формирования; анализ теоретических основ проблемы ценностных ориентаций стал основой для обоснования психологической структуры ценностной ориентации. Определено, психологические особенности формирования ценностей; какие ценностные ориентации преобладают у современных подростках: здоровье, наличие хороших и верных друзей, активная, деятельная жизнь, счастливая семейная жизнь; реализация потенциала личности происходит только с опорой на ценностные ориентации. Представлено гендерный аспект ценностей. Предложено пути эффективного формирования ценностных ориентаций в подростковом возрасте в разных социальных ситуациях: семья, школа, одноклассники, учителя, СМИ.

Ключевые слова: ценностные ориентации, ценности, личность, подростки, гендерный аспект.

A. Zasetskay. Value orientations of modern teenagers

Abstract. The concept of value orientations is characterized in the article, the main factors of their formation are systematized. The analysis of the theoretical foundations of the problem of value orientations became the basis for substantiating the psychological structure of value orientation. Psychological characteristics of the formation of values were defined. It was determined what value orientations prevail in modern adolescents: health, the presence of good and faithful friends, an active, active life, a happy family life. The realization of

the potential of the individual occurs only with the support of value orientations. The gender aspect of values is presented. The ways of effective formation of value orientations in adolescence are revealed in different social situations: family, school, age, teacher, media.

Keywords: value orientations, values, personality, adolescents, gender.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства підвищує інтерес до шляхів формування ціннісних орієнтацій на шляху дорослішання. Успішність формування цінностей залежить не тільки від дитини та її сім'ї, але і від багатьох інших чинників. Визначити які цінності переважають, як формуються, чинники впливу на формування – предмет нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Вивченням цінностей і ціннісних орієнтацій підлітків займається багато наук, таких як психологія, соціологія, педагогіка, філософія, що означає складність, багатоплановість та актуальність феномену. Так вчені Алексеев В. Г., Волков Б. С., Кон І. С. відзначають, що у кризові періоди стану суспільства підлітки виявляються соціально нестійкими, морально не підготовленими та не захищеними. Виникає потреба вивчити, яким чином відбувається формування цінностей на даному етапі.

Постановка завдання. Процес формування ціннісних орієнтацій у сучасних підлітків залежить від багатьох факторів, які відіграють важливу роль. Коли йдеться про підлітків, ми повинні знати, що в цьому віці формується не лише цінності, але й характер та здібності дитини, якими вона буде користуватися у майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Смирнов П. І. стверджує, що «цінністю вважається матеріальне або ідеальне явище, що має значення для людини, заради якої він діє, витрачає сили, заради якого вона живе». Вчений підкреслює, що особистість реалізовує свій потенціал тільки з опорою на ціннісні орієнтації, об'єкт залишається один і той же - поведінка особистості, а через нього - саме життя [цит. за 1, с.9]. Також поряд з цінностями стоїть поняття - «ціннісна орієнтація» як внутрішня спонука, що мотивує поведінку людини.

Аналіз теоретичних засад проблеми ціннісних орієнтацій, їх природи та змісту став основою для обґрунтування психологічної структури ціннісної орієнтації, яку подають у своїх дослідженнях Ігнатенко П. та Котлова Л. Схематично це можна відобразити таким чином (рис 2.):

Рис. 2 Психологічна структура ціннісних орієнтацій

Schwartz S. H., Bardi A. спостерігають певну динаміку зміни ціннісних орієнтацій від підліткового до юнацького віку: є як подібність, так і відмінності в їх структурі. Для обох вікових груп найбільш значущим є соціальний успіх і досягнення, а найменш значущим - традиції і влада. Також можна відзначити, що з віком проявляється велика орієнтованість на зміни на противагу цінностям збереження. [3, с.6]. За Ермолічем С. Я., сукупність стійких ціннісних орієнтацій забезпечує спадковість певного типу поведінки і діяльності, виражену в спрямованості потреб та інтересів. В силу цього вони обумовлюють мотивацію дій і вчинків особистості [4, с. 52]. Головаха Е. И. зазначає, що серед провідних чинників, які здійснюють вплив на формування ціннісних орієнтацій підлітків, виділяють такі аспекти: сімейне виховання, як одну з перших та найгрунтовніших основ формування особистості; освітнє середовище, де розвиток особистості продовжується, доповнюючись новими значимими людьми. В умовах сьогодення, коли відбувається бурхливий розвиток ЗМІ, інтернет-технології, неабияк впливають на формування ціннісних орієнтацій сучасних підлітків. Ще одним із провідних чинників впливу є група однолітків, лідерів яких копіюють та до яких прислухаються [5, с.18].

Найпомітніший вплив на формування уявлень про сучасний стан суспільства справляє телебачення. Тому в таких випадках саме батьки повинні контролювати інтереси дітей, цікавитися їх життям, знати їх коло спілкування.

Ми провели власне дослідження з метою виявлення цінностей, які переважають у сучасних підлітків, визначили їх гендерний аспект. Дослідження проводилось у Криворізькій загальноосвітній школі №23 у листопаді 2018 року. Загальна вибірка склала 8 учнів - 8 класу (підлітковий вік), з них 4 хлопців і 4 дівчаток. У психологічному дослідженні ми використовували тест Рокича М. в модифікації Леонтьєва Д. А.

По результатам проведеного дослідження можна виділити гендерні відмінності, в яких поєднуються як традиційні маскулінні і фемінні переваги цінностей, так і менш очікувані. Типовим для жіночої вибірки можна вважати більшу перевагу цінностей прихильності, захист і турбота про добробут людей, з якими перебуваєш в частих особистих контактах. Також цілком передбачуваною для дівчат виявилася потреба у захищеності, гармонії і стабільності суспільства.

Цікаво, що цінності саморегуляції у дівчат виявилися більш значущими, ніж у юнаків. Це відображає факт більш ранньої автономізації особистості в підлітковому і юнацькому віці в жіночій вибірці. Можливо, це пояснюється більш раннім набуттям дівчатами дорослості у зовнішності і, можливо, інтелектуальної і моральної дорослості. А також більш високими стандартами і очікуваннями, що пред'являються суспільством до поведінки і досягнень дівчат. З цим припущенням узгоджується і велика значимість для дівчат цінності стимулювання як прагнення до нового, змін і змін у житті, пошуку нових вражень. З іншого боку, зміна місця жінки в суспільстві і перегляд змісту гендерних ролей на користь більш активної участі жінки у виробництві і соціальній діяльності, зміна сім'ї як соціального інституту можуть розглядатися як фактор зміни ціннісної сфери жінки. Також дівчата демонструють більшу готовність до розвитку і змін, ніж юнаки. Гендерні відмінності відображають збереження жіночої вибіркою переваги традиційно фемінних пріоритетів - прихильності і безпеки поряд з вираженою тенденцією відкритості новому досвіду саморозвитку, тобто перевагою саморегуляції і стимулювання.

По групі підлітків, з якими ми проводили тестування, цінності розподілилися таким чином: найбільш значущі термінальні цінності - «здоров'я», «наявність хороших і вірних друзів», «активне, діяльне життя», «щасливе сімейне життя». Аналіз даних по «інструментальним цінностям» показав, що у даної групи підлітків вищий ранг займають «акуратність», «незалежність», «освіченість».

Висновки. Отже, формування ціннісних орієнтацій підлітків в сучасному українському суспільстві проявляється в одночасному впливі на особистість різних факторів, які часто суперечать один одному. Підліткам особливо складно зорієнтуватися у такому вирі подій, у насиченому різноманітними правилами та нормами суспільстві, коли сімейне оточення диктує одні манери поведінки, а з екранів телевізора лунають протилежні заклики. Тому підліткам у такому шаленому розмаїтті цінностей, наявних у суспільстві, доводиться самим вирішувати, що в нинішніх умовах є більш цінним. Також важливо наголосити, що роль таких соціальних інституцій як: сім'я, навчальний заклад, ЗМІ, група однолітків, важко переоцінити у вихованні молодого покоління, адже саме вони формують у особистості власний погляд на світ, на його норми та

цінності. Тому важливо не нав'язувати підліткам свої думки, погляди та цінності. А лише допомогати знайти вірний шлях у формуванні підлітка як особистості.

Список використаної літератури

1. Федорішкін О.М. Самооцінка життєвих цінностей людини // О.М.Федорішкін. /Проблеми виховання. - 2006. - № 6. - С. 9-11.
2. Котлова Л. Український науковий журнал "Освіта регіону". [Електроний ресурс] Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/1296>
3. Schwartz S. H., Bardi A. Value hierarchies across cultures [Електроний ресурс] Режим доступу: https://pure.royalholloway.ac.uk/portal/files/1893335/schwartz_bardi_2001_value_hierarchies_across_cultures.pdf
4. Ермоліч С.Я. Методологічні передумови формування ціннісних орієнтацій у підлітків // Позашкільне виховання. - 2007. - № 9. - С. 23-27.
5. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Евгений Иванович Головаха – К.: «Наукова думка», 1988.- 144 с.